

Наманган вилоят тарихи ва маданияти

давлат музейи қвтта илмий ходими :

Манзура Холбаева

Бронза даврига оид Чуст манзилгохи яъни Бибиона ёдгорлигининг хозирги кундаги сақланиб қолган ер майдони 4,05 гектарни ташкил этади. Археологик ёдгорлик ҳудудида қадимий шифобахш булоқ мавжуд бўлиб, ушбу булоқ Бибиона-кайнар булоқ номи билан машҳур. Башарият тарихининг ибтидоий босқичларида вужудга келган илк дехкончилик маданиятлари ҳақида гап юритилганида, олимлар Ўрта Осиё, жумладан, Ўзбекистон ҳудудини ҳам тилга олишади. Кейинги йилларда республикамизнинг турли жойларидаги қадимги манзилгохлардан топилган талай моддий ашёвий, далилий топилмалар бу фикр-хулосаларнинг тўғри эканини исбот қилди. Бумаданиятдастлабэнг кўп ўрганилган ёдгорликларнинг номи билан Чуст маданияти деб аталади. Энг биринчи ўрганилиб фанга киритилган Чуст даври ёдгорликларининг Фарғона водийсида топилган харобалар тарихий-археологик ва хронология жиҳатидан сўнгги бронза (жез) даврига мансубдир.

Чуст ёдгорлиги асосан эра миздан аввалги иккинчи минг йилликнинг охири – биринчи минг йилликнинг биринчи ярмига тўғри келади. Бу манзилгохлар ичида энг машҳури ва яхши ўрганилгани Чуст маконидир. Бу ёдгорлик Чуст шаҳридан 2 километр шимолдан, Ғовасой соҳилида жойлашган кўхна тепалик, яъни кўхна кент, қишлоқ харобасидир. Халқ тилида Буонамозор номи билан юритиладиган бу манзилгох дастлаб 1950 йилда археолог М.Э.Воронец томонидан тадқиқ қилинган. 1951-61 йилларда археолог В.И.Спришевски томонидан ўрганилган. Сўнгра 1974-82 йилларда Ю.А. Заднепровский раҳбарлигида қидирув ишлари олиб борилди. 1982-84

йилларда Академик Ахмадали Асқаров бошчилигида Ўзбекистонлик ва петроградлик олимлар томонидан 500 квадрат метрдан ортиқ майдон очиб ўрганилди

Бу йодгорликдан 2 йиллик қазилмалар вақтида 80 та чуқур ўра – омборлар очилди ва археология фани учун ҳаятда қимматли маълумотлар қўлга киритилди.

Буономозор харобасини текширган олимлар унинг ёшини турлича талқин қилиб келмоқдалар. Сўнги тадқиқотлар натижасида Буономозор ёдгорлигининг ёши милоддан аввалги X-VIII асрларга оид деган хулосага келинди.

Тадқиқот натижаларига кўра ибтидоий одамлар хусусан, деҳқончилик билан шуғулланадиган аҳолии орасида ер.сув,куёшга муносабат жуда кучли бўлган. Буономозордаги қадимий мазор ҳам илохийлаштирилган бўлиб, одамлар диққатини ўзига қаратади, яъни «Бибиона мозори» деб ном олгани ана шу булоқни муқаддаслаштириш ва илохийлаштириш билан боғлиқ бўлса керак. Буономозор аҳолиси ибтидоий жамоа тузумида яшаганлиги ҳақиқатга яқин туради. Бинобарин, бу даврда эркаклар оғир юмушларни бажарганлар, аёллар эса жамоада катта рол ўйнаб, жамоани бошқарганлар.

Буономозор манзилгоҳини топилиши ва ўрганилиши жараёнида Фарғона водийсида, шу жумладан, Наманган воҳасида бундан 2803 минг йил аввал ота-боболаримиз тоғ олди ҳудудларида сойлар соҳилида ва булоқлар атрофида илк бор суғорма деҳқончилик билан шугунлаганликлари маълум бўлди.

Буономозорда олиб борилган узок йиллик текширишлар натижасида Чуст маданиятининг келиб чиқиши билан боғлиқ бўлган масалага аниқлик киритилди. Илгарилари бу маданиятни келиб чиқишини Эрон, Афғонистон ҳудудларидан келган аҳоли фаолияти билан боғлашар эди. Эндиликда унинг излари қўшни ҳудудларда яшаган аҳоли хусусан, жанубий Туркманистонни тасирини инкор этмаган ҳолатда маҳаллий аҳоли хўжалик фаолияти заминида шаклланганлигига ва ривожланганлигига ишонч ҳосил

килинди. Дархакикат ,Чуст маданияти шакланаётган даврда Ўрта Осиёда катта ижтимоий –иқтисодий ўзгаришлар рўй берди. Археолог ва антраполог олимларнинг кузатишлари натижасида, бу ўзгаришлар Ўрта Осиёни шимол томондан келган кўчманчи чорвадор андрон (мил аввалги иккинчи минг йилликда Енисей билан Урал дарёлари оралиғида тарқалган), ёруб (иккинч минг йиллик охири биринчи минг йиллик бошларида волга ва дон дарёлари хавзасида тарқалган) қабилалари маданияти билан боғлиқ экан.

Мазкур қабилалар маҳаллий аҳоли билан аралашиб Ўрта Осиёнинг шимолий зонаси, шу тариқа, «чорва майдонлари» га айланиб кетгач, янги яйловларни кидириш мақсадида бу кўчманчи чорвалдор қабилаларни бир қисми жануб томонга йул олган. Қолганлари эса тоғ олди этакларидаги булок буйларида, дарё сохилларидаги пасткам, сугорилиши осон жойларда дехкончилик қилишга ута бошлаганлар. Шундай қилиб ,милоддан аввалги биринчи минг йиллик атрофида Урта Осиёнинг шимолий ва шарқий худудларида аҳолида воҳалардан иборат қадимги дехкончилик марказлари пайдо булади.

Бу манзилгоҳ эгалари паҳсадан қурилган уйларда ва чайла типидagi қулбаларда яшаганлар. Шунингдек, деворлари паҳсадан бир нечта тор хоналар ва ғишт терилган баъзи кўргонлар ҳам аниқланди. Буонамозордаги аждоларимиз асосан ер тула типидagi уйларда яшаганлар.Бу даврда вужудга келган йирик манзилгоҳлар Косонсой, Ахсикент ва Зарафшон водийсидаги Афросиёб шаҳар манзилгоҳларидир.

Ҳазрат Бибионабулоғи Чустдаги жамики чашмаларнинг онаси дейиш мумкин. Ривоят қилишларича, Бибиона юртнинг маликаси бўлган яна бу даргоҳда намоз ўқиганларнинг таҳқирлаган бир одамнинг фожеаси ҳақида ривоятлар бор. Булокнинг хосиятини писандқилмай умри қулфатда бўлганлар бор. Хуллас бундай гаплар талайгина. Лекин буларнинг бирортаси ҳам шунчаки ривоят эмас. Хаммаси шохидлар кўз ўнгида содир бўлган. Бибиона булоғи тўғрисидаги бу сўзларни бидъат дейишдан ҳам сакланган мақулдир...Бибионанингсуви шифобахш. Алалхусус, кўплаб

кузи огриганлар шифо топади, неча-неча фарзанд талаб кишилар, оилаларбешикли бўлиб кетишган. Ихлос билан тиниқ сувнингсокин тубига термулсангиз,рагингиз ёришиб кетади, нохуш ўйлар сизни тарк этади, рухингиз қуш қанотидай енгиллаб қолади дейди бу ерда яшаган инсонлар. Ойна мисол шаффоф сувнинг ости сумалакдай кайнагани кайнаган. Кум юзидаги корамтир хошиялар минг шакл чизади. Айтишларича энг покдил, халол, тоза инсонларга сирли ёзувлар хам кўринар эмиш.

Ушбу бронза даврига оид Чуст манзилгохи, яъни Бибиона ёдгорлиги атрофида ободонлаштириш ишларини амалга ошириб, кайта илмий тадқиқот ишларини ўтказишда ёш археолог тадқиқотчиларни жалб этиш, нафақат вилоятда, балки республикамизнинг ташки сайёхлик йуналишлари ва хизматини йулга қўйиши мумкин.

Фойдаланилганадабиётлар

- 1 .И.А.Каримов. Тарихий хотирасиз келажак йўқ.- Тошкент:”Ўзбекистон”1998.
2. И.А.Каримов. Юксак маънавият-енгилмас куч.- Тошкент:”Маънавият”,2008.
- 3.Рўзинов Б.Ражабова С. Наманган вилояти мааний меросидан лавхалар.- Наманган:2006.